

*Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 20 051.059
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
доктору юридичних наук, професору
Аллі Володимирівні Зеліській*

**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА –**
доктора юридичних наук, професора
Сліпченка Святослава Олександровича
на дисертацію
КУЗИК Вікторії Володимирівни
**«Правове регулювання членських відносин
у невідприємницьких товариствах»,**
поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право

Актуальність теми дисертаційного дослідження Вікторії Володимирівни Кузик «Правове регулювання членських відносин у невідприємницьких товариствах» пояснюється тим, що останніми роками у правозастосовчій практиці мають місце ситуації щодо ототожнення членських та корпоративних правовідносин, законодавець також певним чином уніфікує підходи до правового регулювання підприємницьких та невідприємницьких товариств. У зв'язку з наведеним, вказані питання потребують ґрунтовного доктринального вивчення та відповідного наукового аналізу, особливо в умовах рекодифікаційних процесів та оновлення чинного цивільного законодавства України.

Складність обраної теми вимагає звернення до різногалузевих досліджень, у зв'язку з чим у дисертаційній роботі проаналізовані наукові праці у сфері не лише цивільного права, але й суміжних галузей з метою виявлення основ регулювання досліджуваних відносин, а також нормативно-правові акти, що регулюють такі правовідносини, правозастосовна практика, а також вітчизняна й зарубіжна правова доктрина за досліджуваним напрямом.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Актуальність дисертаційної роботи підтверджується тим, що вона є складовою частиною комплексного дослідження кафедри цивільного права Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника та виконана в межах науково-дослідної роботи на тему «Правові проблеми здійснення майнових та особистих немайнових прав в умовах ринкової економіки» (номер державної реєстрації 0110U001557).

Тема дисертаційного дослідження затверджена Вченою радою Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 8 від 22 грудня 2020 р.).

Наукова новизна роботи та достовірність одержаних результатів, що виносяться на захист. Наукова новизна роботи зумовлена поставленими завданнями та результатами їх розв'язання, у ній вперше визначено визначено сукупність чинників, які детермінують інститут членства у непідприємницьких товариствах, зокрема: 1) неоднорідність членства, що проявляється у переліку прав членів різних видів непідприємницьких товариств; 2) різні інтереси - немайнові та споживчі інтереси майнового характеру, з якими члени непідприємницького товариства вступають у нього; 3) членство у непідприємницьких товариствах визначається формулою «не отримати більше, ніж вкладено».

Іншим надзвичайно важливим положенням новизни, розробленим авторкою є те, що ступінь повноти прав стосовно товариства має абсолютний прояв у змісті корпоративних прав як сукупності майнових та немайнових прав учасників підприємницьких товариств, а також в усіченому вигляді представлений в членських правах як сукупності немайнових та окремих майнових прав, що обумовлені споживчо-інвестиційним інтересом членства, який, однак, реалізується в межах непідприємницького товариства;

Цінним для наукового дослідження вважаємо поглиблення й уточнення дисертанткою розуміння неоднорідності членства у непідприємницькому

товаристві, що обумовлена поєднанням у членів таких товариств прав та обов'язків різної правової природи - зобов'язальної та немайнової (управлінської).

Подальшого розвитку набули положення з приводу того, що членські права є родовим поняттям, оскільки вони притаманні усім різновидам підприємницьких та непідприємницьких товариств як юридичних осіб, що побудовані на корпоративних засадах.

Стосовно багатьох проблем авторка висловлює свою позицію, наводить додаткові аргументи на користь вже висловлених в юридичній літературі поглядів учених та практиків, до позицій яких вона схиляється, а також вдається до обґрунтованої критики тих точок зору дослідників, які, на її думку, є спірними.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження В. В. Кузик полягає в тому, що викладені в дослідженні положення, висновки та пропозиції можуть бути використані: у науково-дослідній сфері – для подальшої розробки правового регулювання відносин членства у непідприємницьких товариствах; у правовій діяльності – з метою застосування отриманих результатів для удосконалення чинних законодавчих актів, які регулюють відносини щодо членства у непідприємницьких товариствах; у навчальному процесі – при викладанні дисципліни «Цивільне право України», «Корпоративне право», а також спеціальних дисциплін корпоративно-правового спрямування.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна. Наукові положення, висновки і рекомендації, що містяться в дисертації, є науково обґрунтованими, адже у роботі, що рецензується, комплексно опрацьовано достатньо широкий спектр проблем, пов'язаних із особливостями членських правовідносин у непідприємницьких товариствах, авторкою правильно та чітко визначено об'єкт, предмет, методи, мету і задачі дослідження.

Це обумовлено застосуванням сукупності методів наукового пізнання, серед яких загально-філософські, загальнонаукові та спеціально наукові методи дослідження, такі як історичний, аналізу та синтезу, формально-юридичний, системно-структурний, порівняльно-правовий, метод прогнозування. Так, за допомогою використання системного методу досліджено питання внутрішньої структури членських правовідносин. Використання догматичного та формально-юридичного методів дозволило розкрити якість та стан нормативного регулювання відносин членства у непідприємницьких товариствах; логіко-семантичний метод забезпечив можливість визначення поняття та порядку сплати членських внесків у непідприємницьких товариствах, а метод прогнозування дозволив сформулювати пропозиції з удосконалення чинного цивільного законодавства щодо відносин членства у непідприємницьких товариствах.

Дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів, які охоплюють сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Загальний обсяг дисертації складає 191 сторінку, список використаних джерел містить 202 найменування і викладений на 22 сторінках.

Характеристика основних положень роботи. Дисертаційна робота є логічною за своєю структурою та відповідає вимогам стосовно обсягу, що зумовлено метою й завданнями дослідження.

У Розділі 1 «Цивільно-правові засади регулювання членства та членських внесків у непідприємницьких товариствах» дисертанткою розглянуто еволюцію та сучасний стан регулювання відносин членства у непідприємницьких товариствах; правові передумови формування відносин членства у непідприємницьких товариствах; а також поняття, види та порядок сплати членських внесків у непідприємницьких товариствах.

На підставі аналізу наукових джерел авторкою зроблено слушний висновок щодо критеріїв відмежування підприємницьких і

непідприємницьких товариств, зокрема, спрямованості прибутку товариства та форми майнової участі особи в товаристві (с. 67).

Дисертанткою слушно вказується на тому, що особливість інституту членства у непідприємницьких товариствах проявляється у відсутності інтересу у члена товариства збільшити свої майнові активи шляхом вкладу їх у товариство, член непідприємницького товариства не отримує внаслідок членства більше, ніж вклав у формі вкладу при створенні непідприємницького товариства чи сплати членських внесків (с. 86).

Цілком обґрунтованою є позиція авторки рецензованої наукової роботи з приводу диспозитивного підходу у регламентації правового режиму членських внесків у громадських об'єднаннях та споживчих кооперативах, що втілюється у визначенні основних засад сплати членських внесків саме в локальних актах їх діяльності; видів членських внесків у громадських об'єднаннях та споживчих кооперативах; майнового наповнення членських внесків у непідприємницьких товариствах.

Розділ 2 «Теоретико-методологічні засади визначення членських правовідносин» присвячений дослідженню місця членських відносин у системі цивільних правовідносин та окресленню їх структури.

Підтримуємо позицію авторки щодо розуміння видів обов'язків члена непідприємницького товариства, перший з яких пов'язаний із сплатою членських внесків зобов'язально-правової природи, а другий - із дотриманням вимог статуту та який кореспондується із сукупністю немайнових прав члена непідприємницького товариства.

Заслуговує уваги положення з приводу обґрунтування спорідненості немайнового аспекту сутності членських прав із управлінськими правами, що мають місце у корпоративних відносинах.

Такими, що мають теоретичне та практичне значення є висновки авторки щодо відмінностей між здійсненням корпоративних прав у підприємницьких товариствах та членських прав у непідприємницьких товариствах, які проявляються у тому, що перші здійснюються пропорційно

відповідно до розміру частки у статутному капіталі товариства; другі ж здійснюються відповідно до принципу рівності прав членів непідприємницьких товариств.

У Розділі 3 «Захист прав та відповідальність за невиконання обов'язків членів непідприємницьких товариств» розглядаються способи та форми захисту прав членів непідприємницьких товариств, а також цивільно-правова відповідальність за невиконання обов'язків членами непідприємницьких товариств.

Обґрунтованою виступає є позиція авторки, відповідно до якої основним негативним наслідком невиконання обов'язків, які випливають з немайнових (організаційних) прав члена непідприємницького товариства, виступає механізм виключення члена непідприємницького товариства із нього, при цьому підставами для виключення з членів непідприємницького товариства виступають несплата членських внесків протягом останнього року, неодноразові порушення вимог статуту та систематична неучасть в діяльності організації.

Викликає схвальне ставлення положення щодо ефективності та належності способів захисту, що обумовлюється балансом інтересів усіх членів непідприємницького товариства і самого товариства з урахуванням того факту, що інтереси товариства можуть не збігатися з інтересами його окремих учасників, можуть не співпадати інтереси учасників товариства, включаючи колишніх учасників

Повнота викладення матеріалів дисертаційного дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження відображено в одинадцяти наукових публікаціях, з яких: чотири наукові статті у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань України з юридичних наук категорії Б, а також тезах семи доповідей на науково-практичних конференціях.

Відсутність порушення академічної доброчесності. Дисертація є самостійним науковим дослідженням, містить власні авторські висновки і

практичні рекомендації. Викладені в дисертації наукові результати отримано здобувачкою особисто.

За результатами аналізу тексту дисертації та публікацій не виявлено ознак академічного плагіату, елементів фальсифікації. Авторка використовує посилання на свої наукові публікації, дослідження інших науковців, нормативні документи та інші джерела, що свідчить про відсутність порушення автором вимог академічної доброчесності.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Загальна позитивна оцінка роботи не виключає наявності зауважень до її змісту та деяких пропозицій, що свідчить про необхідність вступити в дискусію з авторкою роботи з тією метою, аби почути додаткову аргументацію на користь тих чи інших наукових позицій. Найбільш суттєвими з таких позицій, вважаю, наступні:

1. У дисертації запропоновані зміни до Цивільного кодексу України (с. 165-166), у яких йдеться про запровадження поняття «права членів непідприємницького товариства» через сукупність правомочностей, що їм належать. Попри загальну позитивну оцінку такої пропозиції, у пропозованих змінах не зовсім зрозуміло чи зміст вказаного поняття включає виключно немайнові права чи також і майнові права, що потребує додаткових пояснень та уточнень.

2. Дисертантка неодноразово вказує на те, що у членів непідприємницьких товариств виникає право власності на пай, а останній є об'єктом права власності (с. 55, 66). У зв'язку з тим, що об'єктами права власності традиційно розглядаються предмети матеріального світу, то хотілося б додатково почути, що собою представляє, на думку Вікторії Володимирівни, пай, як правова категорія, та його правовий режим.

3. У рамках розділу 3 роботи дисертанткою характеризуються способи захисту прав членів непідприємницьких товариств, серед яких, в основному, способи захисту управлінських прав, з огляду на що варто було б детальніше розкрити власне авторське бачення з приводу можливості захисту майнових

прав членів непідприємницьких товариств та підбору ефективних способів захисту у цьому разі.

4. У роботі вказується на те, що у процесі реформування цивільного законодавства питання правового становища кооперативів як непідприємницьких товариств слід вирішити одним із двох варіантів: або ж шляхом «кристалізації» їх непідприємницької суті, або ж їх включення у площину правового регулювання підприємницьких товариств. Одночасно у подальших положеннях дисертації наводиться аргументація доцільності встановлення чіткого законодавчого розмежування між підприємницькими та непідприємницькими кооперативами на основі специфіки мети їх діяльності, інтересу, а також обсягу прав та обов'язків членів відповідних кооперативів, що вимагає відповідних уточнень щодо авторської позиції з цього приводу.

5. Одним (першим) із обов'язків члена непідприємницького товариства в дисертації визнається обов'язок пов'язаний із сплатою членських вступних внесків (с. 113), який носить зобов'язально-правову природу (с. 114). Разом з тим, далі в роботі зазначається, що права членства у непідприємницькому товаристві набуваються особою з моменту сплати членських внесків в установленому законом та установчими документами порядку (с. 120).

У зв'язку з цим, вбачається, що потребує окремого пояснення, що саме мала на увазі дисертантка, висловлюючи таку думку. Адже, якщо права членства виникають з моменту сплати членських, зокрема, вступних внесків, то будь-який обов'язок члена непідприємницького товариства, в т.ч. і щодо сплати членського вступного внеску, за логікою, не може виникнути раніше самого членства. Зобов'язаної особи (члена непідприємницького товариства) ще немає. В протилежному випадку, необхідно визнати, що обов'язок пов'язаний із сплатою членських вступних внесків, як і сама особа-член непідприємницького товариства, з'являються раніше ніж права членства у члена непідприємницького товариства.

Втім, висловлюючи наведені зауваження, слід зазначити, що вони не є суттєвими і переважно носять дискусійний характер або ж торкаються тих

питань, які були не в повній мірі обґрунтованими чи аргументованими. І хоча вони слугують приводом для дискусії в ході публічного захисту дисертаційного дослідження, проте не впливають на раніше висловлену загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження В. В. Кузик.

Загальний висновок. Дисертація Кузик Вікторії Володимирівни на тему «Правове регулювання членських відносин у непідприємницьких товариствах» за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів, повнотою опублікування матеріалів дисертації у наукових фахових виданнях відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами від 21.03. 2022 р. № 341), а її авторка Кузик Вікторія Володимирівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право».

Офіційний опонент:

**доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін
Харківського національного університету
внутрішніх справ**

Святослав СЛІПЧЕНКО